

magyar vonatkozása is van. Károly, a későbbi Károly Róbert magyar király dédapja, 1277 augusztus közepén 600 lovast küldött veje, IV. László segítségére. Az ismert katonai akció élén Brindisi kikötőparancsnoka („prothontius”), Pasquale Guarino állt. A Manfredóniából Dalmáciába áthajózott sereg említésre méltó harcok nélkül 1278 júliusában Guarino vezetése alatt haza is tért.

A magyar történeti szakirodalom a magyar—nápolyi—szicíliai kapcsolatok vizsgálatára számos alkalommal visszatért. Ezt leghatározottabban Miskolcsey István képviselte pl. *Századok*, 1932). Megjegyezzük, hogy Miskolcsey még az eredeti Anjou nápolyi levéltárat használhatta, amely 1943-ban elpusztult, s azóta — Göbbselhez hasonlóan — a regesztákra, Riccardo Filangieri monumentális levéltár-rekonstrukciójára hagyatkozhatunk. Bónis György e kapcsolatok érdekes tárgyi emlékeit mutatta be (*Filológiai Közöny*, 1958), II. Frigyes tanácsadójának Petrus de Vineának és a pápai kamara írnokának, Richardus de Profisnak a leveleskönyveit. Richardusé külön is érdekes, mert éppen az I. Károly katonai győzelmeivel foglalkozó pápai levelek találhatóak benne. A kapcsolatok intenzitásának problémájából most csak a hadseregvezet kérdését emeljük ki. A ko-

rábbi kutatással egyetértve — Deér József, stb. — megállapíthatjuk, hogy a nápolyi—szicíliai hadseregvezet strukturális átvételéről valóban nincsen szó a magyarországi Anjouk idején, azt a középkori, merőben eltérő gyökerű magyar viszonyokban nem lehetett alkalmazni, ám az valószínűsíthető, hogy a soldosság fokozatos hazai terjedésének elméleti ösztönzői, előképei között számon tarthatjuk.

A magyar kutató irigykedve állapíthatja meg, hogy a nápolyi—szicíliai állam húsz évről több adattal rendelkezünk, mint az egész Árpád-kori magyar hadtörténelemlről. Ennek oka persze jórészt a soldosságnak az írásbeli ügyintézés bővülésére gyakorolt hatásában, illetve általában a fejlett államigazgatási gyakorlatban keresendő. Ennek segítségével egy-egy katonai akció, várostrom létszámadatai, különböző felszereltségű csapatai meglepő pontossággal rekonstruálhatók. Utalva a korábbi elismerő recenziókra (*Historische Zeitschrift*, 1985. 415—, *American Historical Review*, 1985. 1176—), a szerző monográfiája az egyetemes hadtörténetírás maradandó értékű alkotásaként ajánlható.

Veszprémy László

RUDOLF KROPF—WOLFGANG MAYER

ANDREAS BAUMKIRCHER UND SEINE ZEIT
Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 67. k.

(Burgenländisches Landesmuseum, Eisenstadt, 1983. 367 o.)

A Burgenlandi Tartományi Múzeum dícséretes módon közreadta az 1982-es első „Szalónaki beszélgetések” (Schlaininger Gespräche) elnevezésű osztrák—jugoszláv—magyar szimpóziumon elhangzott és a tudományos vita alapján kiegészített—kibővített—átdolgozott előadászövegeket. Mind a 13 írás — más-más szempontból — azzal a történelmi személyiséggel foglalkozik, aki a kötet társszerkesztője, Rudolf Kropf szavaival „Szalónak várát kiépítette, a várost megalapította, valamint a kolostort és a templomot létesítette” és ezzel „ezt a tájat és a sorsát a történelem látómezéjébe helyezte”. Ez a táj pedig a mai osztrák Várvidék, az egykori nyugat-magyarországi vármegyék nyugati sávja, amely egyebek között Andreas Baumkircher, „a stájer Tell Vilmos” haditénykedésére is tekintettel, feltétlenül méltó a magyar hadtörténettudomány figyelmére is.

„A középkori osztrák—magyar kapcsolatok a XV. század kezdetéig” címmel a történelmi háttérrel és előzményekkel közleményében *Heide Dienst* vázolja fel. Hangsúlyozza, hogy sem az állam születésének, sem az állam fogalmának meghatározása nem olyan egyszerű Ausztria esetében, mint Magyarország vonatkozásában. Ez magában foglalja egyúttal az osztrák—magyar határ kezdeti bizonytalanságát és az ebből eredő határvillongásokat is. A Lajta és a Morva folyót határvonalként végül is a Német Nemzet Szent Római Birodalma részéről határozták meg, ám az országhatár nem volt egyúttal etnikai határ. A német elem magyarországi megtelepedése irányában hatott, hogy az ország a keresztesháborúk útvonalatát jelentette, az uralkodó dinasztiák pedig számos házassági kötelékkel kapcsolódtak egymáshoz. Éppen ennek alapján viszont a magyar királyok nem

egyszer megkísérelték a stájer, osztrák, morva területekkel gyarapítani birodalmukat, beleavatkozva a német és cseh uralkodó feyveres küzdelmibe. Ezek közül a szerző részletesen I. Rudolf és II. Ottokár háborúskodását idézi fél, mivel a Przemysl-házbeli uralkodó feletti diadal eredményezte a Habsburg-dinasztia tartóssá vált ausztriai uralmát. Ezt követően az Anjou—Habsburg örökösödési megállapodásokat ismerteti, amelyek a Magyar Királyság és az osztrák tartományok egybekapcsolását célozták, egyúttal tartósan véget vetettek a Németújvári grófok feyveres fellépéseiből fakadó osztrák—magyar határvillongásoknak. Befejezésül Heide Dienst ezeket a XIV. századi határharcokat részletezi.

Ernst Bruckmüller közleményének témája „Urak és közemberek” címmel a későközépkor válságperiódusa alatti társadalmi átalakulás. Mondanivalóját hat részre tagolta, világosan fejt ki, miután röviden ismerteti a válságfogalommal kapcsolatos különböző történettudósi nézeteket. Először a demográfiai változásokat tekinti át, és ezzel kapcsolatosan megállapítja: Miközben egész Európában általában erősen csökkent a népességszám, az osztrák tartományokban legfeljebb csak stagnált, a lakosság megoszlásában pedig a falusi és városi/mezővárosi arány az utóbbi települések javára változott. A második részben a szerző az osztrák területek vonatkozásában a kereskedő-kézműves elem, a városi kézműves ipar és a mezőgazdaságban is a piacorientáltság súlyának növekedését részletezi. A változások okaként a XIV. századi nagy pestisjárványt, a gabona-termelési válságot és a földesúri függéseknek a gyors lazulását, a nemesség társadalmi hanyatlását sorolja elő. Ezzel kapcsolatosan kitér a nemeskö növekvő zsoldosvezér-szolgálatvállalására, és példaként a kötet főszereplőjét, Andreas Baumkirchert említi. Ezzel pedig már át is tér a hadügy válságára, a lovagi hadviselés túlhaladottságára. A továbbiakban a városfejlődési folyamatot tekinti át. A negyedik részben a felfokozódó emancipációs jelenségeket részletezi. Ezt követően a megváltozott körülmények közötti „úr” és „közember” fogalmat elemzi. Az utolsó részben az uralmi területek integrációs folyamatának jellemzőit mutatja be Ernst Bruckmüller.

A két tulajdonképpen bevezetést jelentő dolgozat után következik az első érdemi tanulmány *Brigitte Haller-Reiffenstein* tollából „III. Frigyes császár és Andreas Baumkircher” címmel. A Habsburg-uralkodó életútjának bemutatásakor hangsúlyozza, hogy a család úgynevezett belsőosztrák ágából származott, amelynek tulajdonképpeni felségterülete Stájerország, Karinthia és Krajna volt, vagyis éppen Andreas Baumkircher szűkebb szülőföldje is. A számos magyar vonatkozás közül a szerző különös hangsúllyal arról szól, hogy 1440-ben Fráknó, 1441-ben pedig Sopron III.

Frigyes zálogbirtoka lett, és ekkortól politikájában meghatározó szerepet játszott a nyugat-magyarországi határháború I. Ulászló híveivel. A hadiesemények részletezése következik ezután, amelyek eredményeként 1445-ben egyéb várak mellett Kőszeg, Rohonc, Borostyán, Kertes, Petőfalva, Dévény és Szalónak III. Frigyes birtokába került. A hódítások megtartása érdekében azután a Habsburg uralkodó megbízható hívei kezére adta ezeket a várakat, nyomatékosan azonban, mint V. (Postumus) László, az általa elismert magyar király gyámja. E folyamat során lett 1446-ban Andreas Baumkircher Szalónak ura. Ezt követően ismerteti a szerző a valószínűleg 1420-ban született krajnai lovag származását, ifjúkorát. Szalónaki berendezkedésével kapcsolatosan bővebben szól Hunyadi János kormányzó 1446-os stájerországi és ausztriai betöréséről, amely az I. Ulászló halála után trónra emelt kiskorú V. László és Szent István koronája kiszolgáltatásának III. Frigvestől való kikényszerítését célozta volna, azonban sem ezt, sem Győrön kívül más elrabolt magyar terület, így a fent említettek mellett még Szarvkv, Kismarton, Óvár, Rákos és Lánzsér tervezett visszaszerzését nem tudta elérni. Ezért a határmenti háborúskodás a következő években tovább folyt, és éppen ezáltal az új várurak, köztük Andreas Baumkircher helyzete megszilárdult. Az újabb hadiesemények közül a szerző különös hangsúllyal részletezi, miként hárította el Baumkircher Szalónak 1452-es magyar ostromát, és tette ezáltal lehetővé, hogy III. Frigyes V. Lászlót a magyar rendek helyett az uralma ellen fellázadt és ugyancsak a magyar ellenkirály kiadatását követelő osztrák rendeknek szolgáltatassa ki. Az 1453-as megállapodás ellenére a korábban elfoglalt nyugat-magyarországi területeken III. Frigyes immár nem V. László, hanem a saját nevében igyekezett a hatalmat gyakorolni. Ám a feyveres küzdelmek megint tovább folytak. Ezekben azonban, ahogyan a szerző bemutatja, 1455-től Andreas Baumkircher már a magyar király zsoldosvezéréként a császár ellen harcolt, és egyenesen az uralkodói székvárost, Bécsújhelyt vette ostrom alá. Újabb hadiérdemeiért több más vár birtokába is jutott, sőt elnyerte a Pozsony vármegye főispánja méltóságát is. Újabb fordulatként azután 1459-ben azok között volt, akik Németújváron Hunyadi Mátyás ellenében III. Frigyes császárt magyar királlyá választották. Így az azévi körmendi csatában Andreas Baumkircher éppen Mátyás seregei ellen tűnt ki vitézségével. A következő években is császári ura érdekeit védte, akkor már főleg az örökös tartományokban mutatókozó lázadások elleni fellépéseivel. Érdemeiért osztrák területeken újabb birtokokat kapott és elnyerte a birodalmi bárói méltóságát is. Befejezésül Brigitte Haller-Reiffenstein a zsoldosvezér 1468-as legutolsó pálfordulását részletezi, amikor Szalónak ura, maga mögött tudva Mátyás királyt, akinek hűségére már

1463-ban átállt, egyenesen a császárnak üzent hadat, e küzdelemben azonban elbukott, sőt életét veszítette.

„Fegyverzet és haditechnika” címmel *Wolfgang Meyer* tanulmányában a zsoldosvezér haderejének felszereltségét elemzi a szalónaki ásatások során előkerült tárgyi emlékek tükrében. Típusonként veszi sorra előbb a fegyvereket és ismerteti ezek főbb jellemzőit, majd várépítészeti megközelítéssel a megfelelő védelmet szolgáló, feltárt XV. századi átépítéseket mutatja be. Mondanivalóját rendkívül gazdag képanyag teszi szemléletessé.

Roland Schäffer külön tanulmányban elemzi *Andreas Baumkircher* 1469—1471 közötti utolsó — császárelenes — magánháborúját, amelyet a stájer nemesi szövetség élén vívott, és amely végül bukásához, sőt kínos halálához vezetett. A szerző kimutatja, hogy Szalónak volt a fő bázisa, és elsődleges célja az volt, hogy a nyugat-magyarországi császári foglaltságokat megszerzeze a maga számára. Ezért elsőként *Kőszeg* ostromához kezdett. A háború legnagyobb ütközetére 1469. július 21-én a határ menti stájerországi *Radkersburg* (a magyar történetírásban: *Regede*) mellett került sor; ez *Baumkircher* diadalát eredményezte, a császár fegyverszünetre kényszerült. Ezzel kapcsolatosan a szerző kifejti, hogy Szalónak urának háborúja mögött, nagystílusú terveivel, *Mátyás* király húzódott meg, ezért is igyekezett egy *Baumkircher* számára kedvező béke érdekében közvetíteni. Ennek kudarca után, mivel *Mátyást* a cseh háború kötötte le, Szalónak ura magára maradt a császárral szemben. Ennek ellenére továbbra is ő támadott rá *Stájerországra*, és vonult előre pusztítva. Ezzel pedig újabb tárgyalásokat kényszerített ki, amelyek, kisebb-nagyobb összecsapásokkal meg-megszakítva, egészen 1471 tavaszáig elhúzódtak. Akkor a *Grazban* a császárral közvetlenül tárgyaló *Baumkircher* a merénylettől tartó *III. Frigyes* április 23-án váratlanul elfogatta, és bírói ítélet nélkül, törvénytelen módon lefejeztette, így vetett véget az ellene folytatott magánháborúnak — zárja le tanulmányát *Roland Schäffer*.

Gerald Gänser dolgozatának témája „*Andreas Baumkircher* idejének tartományúri hivatalnokai”. Miután rögzíti, hogy tulajdonképpen a közigazgatási, katonai és gazdasági méltóságokat érti e fogalom alatt, leszögezi, hogy ezek majdnem kizárólag a tartományi rendekből kerültek ki. Ezek után sorra veszi Szalónak urának *III. Frigyes* szolgálatában állt kortársait.

Rudolf Kropf *Andreas Baumkircher* talán legkevésbé feltárt földesúri és gazdálkodói tevékenységét tárgyalja tanulmányában. Magyar szempontból figyelemre méltó, miként formálódott ki Szalónak urának birtoka annak

függvényében, hogy zsoldosvezérként éppen a magyar királyt, vagy a Habsburg-uralkodót szolgálta-e. Magyar területen *III. Frigyes* akaratából Szalónakkal együtt *Drumoly*, *Kéthely*, *Németszentmihály*, *Velege*, *Sámfalva*, *Alap*, *Beléznek*, *Incéd* ura lett. Átállása után *V. László* *Pinkaóvár*, *Pöszöny*, *Pinkaújfalu*, *Csátár*, *Csejke* falut egészben, *Mérem*, *Szabar*, *Kukmér*, *Nagynárda* falut részben, később még a hat faluból álló *Gerolt*-birtokot adományozta neki a nyugati határvidéken, továbbá *Dobronya* váruradalmat *Zólyom* vármegyében, még később *Kaiserberg* váruradalmat *Szlavóniában* és *Samobor* uradalmat *Horvátországban*. *III. Frigyes*hez visszapártolva nemcsak valamennyi birtokában megerősítette régi-új uralkodója, hanem a *Cilleiek* megszerzett tekintélyes horvátországi és szlavóniai birtokainak jelentős részét neki adta zálogba és engedélyezte neki a magyarországi pénzverést. Újabb pálfordulása után *Mátyás* király hasonlóképpen megerősítette szalónaki uradalmában és valamennyi Vas vármegyei birtokában, sőt zálogba adta neki *Pozyon* és *Dobronya* várát. Szalónakkal kapcsolatosan befejezésül a szerző kiemelte, hogy városalapítási engedélyt *III. Frigyes*től 1462-ben, bányanyitási engedélyt *Mátyástól* 1469-ben kapott *Andreas Baumkircher*.

*Andreas Baumkircher*t, a szalónaki kolostor és templom építetőjét *Gerhard Seebach* közleménye mutatja be, s eközben elsősorban a datálási kérdéseket elemzi.

Engel Pál közleménye az *Andreas Baumkircher*re vonatkozó magyarországi forrásokat ismerteti. Az 1446—1471 közti magyar oklevelek megerősítik az osztrák kutatók által korábban közölt magyar vonatkozásokat.

Az *Andreas Baumkircher*ről a magyar történetírásban szereplő képet *Fügedi Erik* dolgozata mutatja be. Hangsúlyozza, hogy mivel a magyar történetírás mindig is *Mátyás*-központú volt, alig említi a vele szemben álló zsoldosvezért. Objektíve ebben az irányban hat, hogy magyar főnemessége ellenére *Baumkircher* maga is a stájer arisztokráciához közeledett, így magyar kapcsolatai nem csak kortársai, hanem a történetírók számára is kevésbé tűntek fontosaknak.

*Andreas Baumkircher*nek a krajnai történelemben játszott szerepét *Sergij Vilfan* tárgyalja. Bemutatja az ősei által szerzett kis birtokot, amelyet a kötet névadója csak 1466-ban örökölt, így alig öt évig volt a tulajdonában. Ezt követően a *Baumkircher*-nevet őrző *Wippach/Vipava* és *Billichgratz/Polhov Gradec* melletti toronnyal foglalkozik. Végül felidéri a krajnai *Baumkircher*-mondát, továbbá a főhősnek a krajnai és szlovéniai történetírásban való szerepeltetését.

A német nyelvű irodalomban továbbéled Andreas Baumkircher-képet *Erika Kaiser* tanulmánya részletezi, a kortárs művektől napjainkig áttekintve valamennyi műfajt.

Annak bizonyosságaként, mennyire eleven máig él egykori uradalma helyszínén Andreas Baumkircher emléke, záróközleményként sze-

repel a kötetben *Eugen Høbe* visszaemlékezése az 1949—1953 közötti szalonaki várjátékokra, amikor évről-évre előadták Johann Nepomuk Ritter von Kalchberg (1765—1827) „Andreas Baumkircher” című ötfelvonásos szomorújátékát.

Zachar József

GYÖRKEI JENŐ

LEGENDA — VALÓSÁG — TRAGÉDIA A nemzetközi brigádok történetéből

(*Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986. 252 o.*)

Kubista ihletésű-stílusú Picasso-rajz — előtanulmány a Guernicához — uralja a borítót: fájdmában fehér kendőjét tépő-harapó asszony sikoltja: Socorre! Socorre! ... Segítség! Segítetek! A balra döntött kép hamleti: a kibillent valóságot kellett volna helyreállítani. Nem sikerült, de a próba igaz embereket kívánt, olyanokat akik meggyőződésből vállalták a kijutás nehézségeit, a sebestülést vagy a halált. Olyanokat, mint Auth István, meg Bona Vilmos, akik az első csatában, a Manzanares-parti ütközetben estek el, vagy Weiszbrunn György — a magyar zászlóalj egy időben komisszári feladatokat ellátó önkéntese — aki a leridai harcokban 1938 április másodikán halt hősi halált, aki meggyőződéssel írta nem sokkal Spanyolországba való megérkezése után, hogy „Magyarország legjobb követei vagyunk.”

Különös követek voltak ők. Kezükből nem fehér zászlót, hanem fegyvert szorongattak, mert a lázadó ezredek is fegyverrel akarták megdönteni a törvényes népfőnökséget. A spanyol ügy nemzetközivé vált. A lázadókat a fasiszta Németország és Olaszország technikával, reguláris egységekkel segítette, a Közvélemény katonáival pedig mintegy hatvanezer internacionalista vett részt vállalva a harcokban. Az utóbbiakról szól Györkei Jenő könyve.

A hősök — akiket *legenda* kísért — hazatértek, vagy tovább menekültek a világ távoli zugaiba. Hallgattak tetteikről, s így a *valóság* hosszu évek homályába veszett. Évtizedek múltak el, s a feledés fátyla alól előtűnt a *tragédia*.

E három szó együtt: legenda, valóság, tragédia, ezek adják az *igazság* magvát a spanyolok II. Függetlenségi Háborújáról szóló tanulmány-kötetben. Találó cím, ha nem is szívdérítő.

A könyv kettős bevezetővel indul. Gömöri

Endre a háborút megelőző tíz évet tekinti át, s ad képet nem csak Spanyolországról, de a spanyol valóságot meghatározó, nemzetközi körülményekről is. A másodikkal — „A polgárháború kezdeti időszaka” — mutatkozik be a szerző. Szemléletesen tárja elénk az 1936 nyarán történt eseményeket. Egy-egy villanásnyira magunk elé képzeljük az első csatákat, az első rohamokat, az első sikereket, s pár oldal után már tiszta a kép előttünk, mert „... Július utolsó napjaira kialakultak az arcvonalak.” (Ide kívánczolok az 1936 július végén bemutatott térkép a 32. oldalról!) Kár hogy leíródott egy történelmietlen kijelentés: „Ha a lázadók csak a saját erejükre támaszkodnak, valószínűleg csupán néhány napig, ... tartathatták volna ...”, annál is inkább mert a következő oldalon a szerző idézi Schwendemannt, a madridi német követség tanácsosát, aki azt jelenti Berlinbe, hogy „Ha csak nem történik valami előre nem látható dolog, a hadihelyzet alapján nehéz volna feltételezni, hogy a felkelők győzzenek.” Györkei az „előre nem látható dolog”-ról ír, érvel, cáfol, bizonyít. „Az egész haladó emberiség úgy” c. fejezettel — propagandisztikus címe ellenére, mert szerencsésebb lett volna ha erre a gondolatra az *olvasók* ébrednek rá — azt bizonyítja, milyen széles körű volt az a szolidaritás, amit már a kezdeti időszakban Ibarruriék kaptak. Ez a támogatás öltött testet azokban az első grupok, centuriók, columnák és batallonok képében, melyek már a július 17-i lázadást követő napokban-hetekben megalakultak. (Az internacionalizmus olyan megnyilvánulása volt ez, amit szerény véleményem szerint nem aknázunk ki kellőképpen.)

A szerző, a továbbiakban váltja be, amit címében ígért. Hűen követi a nemzetközi brigá-